

УДК 376

МАЛИШЕВСЬКА Ірина Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
корекційної педагогіки та психології
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини,
e-mail: ira66@list.ru

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНКЛЮЗИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В ОСВІТІ

У статті проаналізовано зарубіжний досвід впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в США та Канаді. У північно-американських країнах за останні десятиліття відбулись суттєві зміни у розумінні і ставленні щодо забезпечення дітей з особливими освітніми потребами якісною освітою. Модернізація системи спеціальної освіти у цих країнах визнана у вигляді нової форми навчання – інклюзивної. Ознайомлення із зарубіжним досвідом організації інклюзивного навчання істотно оптимізує реструктуризацію української освітньої системи відповідно до потреб сьогодення та реалізації Конвенції ООН про права інвалідів.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; інклюзивні тенденції; інклюзія; інклюзивна освіта; інклюзивне навчання.

Постановка проблеми. Формування нового погляду на базові цінності освіти і на місце людини у соціумі – головні світові ознаки інноваційного розвитку будь-якого суспільства. Сьогодні трансформація освітніх цілей відбувається на міжнародному рівні, коли основні пріоритети та завдання освіти проголошуються у міжнародних конвенціях та законах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. У країнах з високим рівнем соціального та економічного розвитку освітня політика формується за принципами загальності, доступності, рівності, якості і спрямовується на інтеграцію у міжнародний освітній простір. Міжнародний рух «Освіта для всіх», з ініціативи ЮНЕСКО, особливе значення приділяє забезпеченню кожної особи правом на задоволення освітніх потреб, зокрема якісної базової освіти. Новим і стратегічним поступом усіх розвинених країн, що

перебувають у стані реформування, є проголошення у вересні 2000 року на саміті тисячоліття Організації Об'єднаних Націй рівного доступу до якісної освіти.

Актуальність дослідження. Сьогодні світовою тенденцією сучасності є прагнення до деінституціалізації та соціальної адаптації осіб з особливими освітніми потребами. Аналіз наукових розвідок засвідчує, що у світовому суспільстві формується нова культурна й освітня норма-повага до осіб з особливостями психофізичного розвитку. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти України зростає роль теоретичного пошуку та досліджень зарубіжного досвіду організації та впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабні питання інклюзивних тенденцій в освіті північно-американських країн досліджували науковці Дж. Дей (G. Dei), Е. Джеймс (I. James), С. Джеймс-Вілсон (S. James-Wilson), Дж. Зайн (J. Zine), Л. Каруманчері (L. Karumanchery), Т. Сердіованні (T. Sergiovanni) та Х. Зінн (H. Zinn), Т. Скртік (T. Skrtic), М. Ейнскоу (M. Ainscow), К. Бос (C. Bos), А. Гартнер (A. Gartner), Д. Ліпські (D. Lipsky), Дж. Шумм (J. Schumm) та інші.

Мета статті. Стаття присвячена теоретичному аналізу зарубіжного досвіду впровадження інклюзивного навчання в США та Канаді.

Викладення основного матеріалу. У високо розвинутих країнах в останні десятиліття відбулись суттєві зміни у розумінні і ставленні щодо забезпечення дітей з особливими освітніми потребами якісною освітою. Модернізація системи спеціальної освіти у багатьох країнах світу визнана у вигляді нової форми навчання – інклюзивної. Ознайомлення із зарубіжним досвідом організації інклюзивного навчання істотно оптимізує реструктуризацію української освітньої системи відповідно до потреб сьогодення та реалізації Конвенції ООН про права інвалідів.

Базис освітньої інклюзії має глибоке концептуальне коріння, яке відображене у теоріях соціальної справедливості, прав людини, рівноправності в освіті, конструктивізму та соціальних систем щодо розвитку особистості, психологічного розвитку особистості [1]. Відповідно до зазначених теорій та ідей освіта розглядається як суспільне благо, що надає особам з особливими освітніми потребами та інвалідністю рівні можливості у доступі до неї як соціальної цінності.

З огляду на вище означене, шлях подолання соціальної нерівності полягає у створенні особам з особливими освітніми потребами та інвалідністю можливостей для отримання вагомого місця в суспільстві засобами освіти. Треба зауважити, що високий рівень академічної підготовки, соціальний досвід, компетентність і здатність до соціальної адаптації як складові функціональної грамотності населення свідчать про високу якість людських ресурсів суспільства, націленого на подальший удосконалений розвиток [2]. Міжнародна освітня система, ґрунтуючись на ідеях індивідуального вдосконалення, зростання та підвищення самореалізації кожної особистості, визначає таке навчання інклюзивним.

У період реформ освітнє середовище США і Канади пройшло декілька етапів змін від сегрегаційної форми освіти дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної форми навчання. Розвиток ідей інклюзії відбувався на основі соціальної політики держави, яка базувалася на таких фундаментальних поняттях як соціальна справедливість, права особистості, право на рівний доступ, недискримінація, соціальні можливості та реалізація особистісного потенціалу [1]. Дж. Дей (G. Dei), Е. Джеймс (I. James), С. Джеймс-Вілсон (S. James-Wilson), Дж. Зайн (J. Zine) і Л. Каруманчері (L. Karumanchery), характеризуючи систему освіти, де рівність забезпечувалася для всіх дітей, стали використовувати у своїх дослідженнях нову термінологію – інтеграція, інклюзія, інклюзивне навчання [3].

Т. Сердіованні (T. Sergiovanni) та Х. Зінн (H. Zinn) дослідили, що особи з особливими потребами можуть бути корисними членами суспільства, якщо воно зробить зусилля для залучення їх до суспільної життєдіяльності [4]. Академік В. Вольфенсбергер (W. Wolfensberger), висуваючи ідею нормалізації у соціальній сфері, запропонував структуру та моделі обслуговування осіб з особливими потребами та їхніх сімей. Ідея нормалізації визнає людей з особливими потребами нормальними членами суспільства, які мають рівні зі

здоровими людьми можливості на «житло, освіту, зайнятість ... , відпочинок і свободу вибору» [5]. Концепція нормалізації соціального аспекту життя осіб з особливими потребами дала поштовх до переосмислення сегрегативних концепцій світової системи спеціальної освіти.

Американські науковці у галузі спеціальної освіти Д. Джонсон (D. Johnson), Р. Джонсон (R. Johnson), Г. Віггінс (G. Wiggins) та інші критикували сегрегацію та медичний підхід у соціально-педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами, де особливі потреби розглядалися як хвороба [6]. Ними було запропоновано включити дітей з особливими потребами в загальноосвітні класи, уникаючи категоризації та створивши сприятливе навчальне середовище для їхнього навчання та виховання [7]. Така позиція дослідників вимагала аналізу освітніх потреб та можливостей дітей, створення адаптованої навчальної програми та підвищення кваліфікації вчителя, що забезпечить комплексний підхід до реалізації ідей нової ефективної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Подібні ідеї стали поштовхом для розвитку інклюзивної освіти за кордоном.

Як зазначають вчені П. Реншоу (P. Renshaw), С. Ашер (S. Asher), Дж. Ендрюс (J. Andrews) і Дж. Лупарт (J. Lupart), канадська освітня система, маючи свої певні національні особливості, що зумовлюють відмінності перебігу освітнього реформування, завжди підтримувала демократичний рух за громадські права та антидискримінаційні настрої в освіті США. Так, починаючи з 1980-х років у системі загальної освіти Канади розпочався потужний рух у напрямі шкільної реформи та реструктуризації школи, у результаті чого «було започатковано декілька ініціатив, включаючи рухи за підвищення ефективності школи, поліпшення шкільного середовища, спільне навчання ..., а також підвищення професійного рівня вчителів» [8]. У цей період в Канаді значний вплив на зміну концептуального бачення системи здобуття освіти дітьми з особливостями розвитку мали такі концепції, як інтеграція, нормалізація, природна соціальна справедливість, включення у загальний потік (мейнстрімінг), найменш обмежене середовище, ідея загальної освіти. Канадські дослідники зазначають, що саме з цього часу ідеї повної реструктуризації та злиття двох систем загальної та спеціальної в одну уніфіковану систему освіти свідчать про поступовий, але неухильний рух у напрямі до інклюзії [9]. Такі освітні тенденції в Канаді у розвитку інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами певним чином наслідують і американські реформи в освітній системі.

Досліджуючи аспекти інклюзивної освіти, американські вчені теоретично обґрунтували відмінності між інклюзивними і традиційними школами (Т. Скртік (T. Skrtic)); розробили рекомендації щодо втілення практики інклюзивної освіти в межах школи та класу (М. Ейнскоу (M. Ainscow)); наголосили на обов'язковій співпраці педагогів загальної та спеціальної освіти для забезпечення ефективного викладання (К. Бос (C. Bos), Ш. Вон (S. Vaughn), А. Гартнер (A. Gartner), Д. Ліпські (D. Lipsky), Дж. Шумм (J. Schumm)); вказували на важливість практики педагогічної роботи та професійного розвитку вчителів (А. Дайсон (A. Dyson) [10; 11; 12; 13]. Варто зауважити, що однією із провідних тем у їхніх дослідженнях щодо реформування спеціальної освіти став рух у напрямі «прогресивної інклюзії», який передбачав поступовий перехід від ізоляції дітей з особливими потребами до «спільного освітнього середовища», «забезпечення рівного доступу до безкоштовних та відповідних шкільних послуг для всіх дітей» [9].

У 1997 році Майкл Пітерсон (доктор філософії, професор і координатор Університету Уейна штату Мічиган) разом з невеликою групою однодумців об'єднали свої зусилля для створення інклюзивної концепції школи. Вони визначили «вісім принципів підходу» до сутності нової школи, який нині здобув назву «цілісної освіти»: уповноваження громадян для участі у житті демократичного суспільства, створення інклюзивного середовища, автентичне та багаторівневе навчання, розбудова спільноти, надання підтримки у навчанні та налагодження партнерських зв'язків із батьками та місцевою громадою. Науковці створили Асоціацію цілісної освіти (Whole Schooling Consortium), яка нині виросла до міжнародної

мережі та охоплює вчителів, навчальні заклади, батьків, адміністраторів та викладачів університетів [14].

Висновки. Аналіз американської та канадської наукової літератури дав змогу виокремити найважливіші освітні проблеми розвитку інклюзивного навчання: розуміння філософії інклюзії; відсутності зв'язку між дослідженнями та практикою інклюзивного навчання; задоволення освітніх потреб дітей з особливими потребами в інклюзивному середовищі; надання учням з особливими освітніми потребами доступу до загальної навчальної програми; відсутність належних програм професійної підготовки, які б об'єднували навчання вчителів загальної та спеціальної освіти; залучення фахівців спеціальної освіти до підтримки дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах; забезпечення ефективної підготовки педагогічних кадрів для якісної інклюзії. Отже, однією з обов'язкових умов ефективної організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в північно-американських країнах є його кадрове забезпечення. Зарубіжний досвід підготовки педагогічних фахівців до роботи в інклюзивному середовищі є надзвичайно цінним для реформування кадрової політики у вітчизняній системі інклюзивної освіти.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати теоретичного аналізу впровадження інклюзії в освітній сфері північноамериканських країнах, потребують дослідження суттєвих змін, які відбувалися у кінці ХХ століття у результаті проведення шкільних реформ в США та Канаді, щодо кадрового забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаної літератури

1. Захарчук М. Є. Становлення та розвиток освітніх концепцій інтеграції та інклюзії у США / М. Є. Захарчук // Вища освіта України. – 2012. – Додаток 1 до вип. 27, том I (34) : [тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»] / відп. ред. І. П. Маноха. – С. 143–150.
2. Данілавічюте Е. А. Закономірності виникнення, сутність та місце інклюзії у єдиній системі освіти в Україні / Е. А. Данілавічюте // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. – 2013. – № 1. – С. 2–8.
3. Removing the margins: The challenges and possibilities of inclusive schooling [Електронний ресурс] / G. J. S. Dei, I. M. James, L. L. Karumanchery, S. James-Wilson, J. Zine. – Toronto : Canadian Scholars' Press, 2000. – 299 p. – Режим доступу : <http://www.amazon.ca/Removing-Margins-Challenges-Possibilities-Inclusive/dp/1551301539>.
4. Zinn H. A peoples's history of the United States: 1492 – Present / H. A. Zinn. – New York : Harper Perennial, 2005. – 702 p.
5. Wolfensberger W., Nirge B., Olshansky S., Perske R., Roos P. The principle of normalization in human services / W. Wolfensberger, B. Nirge, S. Olshansky, R. Perske, P. Roos. – Toronto, ON : National Institute on Mental Retardation, 1972. – 344 p.
6. Johnson D. Effects of Cooperative and Competitive Learning Experiences on Interpersonal Attraction Between Handicapped and Nonhandicapped Students / D. Johnson, R. Johnson // The Journal of Social Psychology. – 1982. – Vol. 116(2) – P. 211–219.
7. Wiggins G. Ten «radical» suggestions for school reform / G. Wiggins // Education Week. – 1988. – Vol. 7(24). – P. 20–28.
8. Лупарт Дж. Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл / Дж. Лупарт, Ч. Веббер // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. – 2010. – № 1. – С. 6–11.
9. Andrews J. The inclusive classroom: Educating exceptional children. (2nd Edition) / J. Andrews, J. L. Lupart. – Scarborough, ON : Nelson Canada, 2000. – 561 p.
10. Skrtic T. M. Voice, collaboration, and inclusion: Democratic themes in educational and social reform initiatives / T. M. Skrtic, W. Sailor, K. Gee // Remedial and Special Education. – 1996. – Vol. 17. – P. 142–157.
11. Vaughn S. Teaching students who are exceptional, diverse, and at risk in the general education classroom / S. Vaughn, C. S. Bos, J. S. Schumm. – Allyn & Bacon (4th Ed), Merrill, 2007. – 562 p.

12. Gartner A. Beyond special education: Towards a quality system for all students / A. Gartner, D. Lipsky // *Harvard Educational Review*. – 1987. – Vol. 57(4). – P. 367–390.
13. Dyson A. Inclusion and inclusions: Theories and discourses in inclusive education / A. Dyson // *Inclusive education* Eds. Harry Daniels and Philip Garner. – New York, NY : Routledge, 1999. – P. 89–115.
14. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практичний посібник : пер з англ. / Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві. – К. : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. – 296 с.

References

1. Zakharchuk, M. Ye. (2012). Establishment and development of integration and inclusive educational concepts in the USA. *Higher education of Ukraine*, 27(34), 143–150 (in Ukr.).
2. Danilavichute, E. A. (2013). The essence, natural development and importance of inclusion in Ukraine's integrated education system. *Defectology. Exceptional child : teaching and upbringing*, 1, 2–8 (in Ukr.).
3. Dei, G. J. S., James, I. M., Karumanchery, L. L., James-Wilson, S. & Zine, J. (2000). *Removing the margins: The challenges and possibilities of inclusive schooling* (n.d.). Toronto : Canadian Scholars' Press. Retrieved from <http://www.amazon.ca/Removing-Margins-Challenges-Possibilities-Inclusive/dp/1551301539>.
4. Zinn H. (2005) *A peoples's history of the United States: 1492*. Present. New York : Harper Perennial.
5. Wolfensberger, W., Nirge, B., Olshansky, S., Perske, R. & Roos, P. (1972). *The principle of normalization in human services*. Toronto, ON : National Institute on Mental Retardation.
6. Johnson, D. & Johnson, R. (1982). Effects of Cooperative and Competitive Learning Experiences on Interpersonal Attraction Between Handicapped and Nonhandicapped Students. *The Journal of Social Psychology*, 116(2), 211–219.
7. Wiggins, G. (1988). Ten “radical” suggestions for school reform. *Education Week*, 7(24), 20–28.
8. Lupart Dzh. & Vebber Ch (2010). School reform in Canada : transition from separate education systems to inclusive schools. *Defectology. Exceptional child : teaching and upbringing*, 1, 6–11 (in Ukr.).
9. Andrews, J. & Lupart, J. L. (2000). *The inclusive classroom: Educating exceptional children*. Scarborough, ON : Nelson Canada.
10. Skrtic, T. M., Sailor, W. & Gee, K. (1996). Voice, collaboration, and inclusion: Democratic themes in educational and social reform initiatives. *Remedial and Special Education*, 17, 142–157.
11. Vaughn S., Bos, C. S. & Schumm, J. S. (2007). *Teaching students who are exceptional, diverse, and at risk in the general education classroom*. Allyn & Bacon (4th Ed), Merrill.
12. Gartner, A. & D. Lipsky (1987). Beyond special education: Towards a quality system for all students. *Harvard Educational Review*, 57(4), 367–390.
13. Dyson, A. (1999). *Inclusion and inclusions: Theories and discourses in inclusive education*. New York, NY : Routledge.
14. Lorman, T, Deppeler, Dzh. & Kharvi, D. (2010). *Inclusive Education. Supporting Diversity in the Classroom*. Kyiv: SPD-FO Parashyn I.S. (in Ukr.).

MALYSHEVSKA Iryna,

Ph. D., associate professor, chair of correction pedagogy and psychology,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University at Uman,
e-mail: ira66@list.ru

FOREIGN EXPERIENCE IN INCLUSIVE EDUCATION TENDENCIES

Abstract. *The article analyzes the foreign experience in implementing inclusive education of children with special educational needs in the US and Canada.*

In countries with high levels of social and economic development the educational policy is formed on the principles of universality, accessibility, equality and quality. It is aimed at integration into international educational space. Today the desire to de-institutionalization and social inclusion of people with special educational needs is the global trend. Respect for people with special needs is becoming a new cultural and educational standard in a global society. Inclusive education is recognized as a new form of special education in these countries.

In North American countries in recent decades there have been substantial changes in the understanding of the necessity to provide quality education for children with special educational needs. The movement toward "progressive inclusion" has become one of the main issues in the research done by US and

Canadian scientists on the reform of special education. It provides a gradual transition from the isolation of children with special needs to inclusive education.

The study of foreign experience in inclusive education has a great influence on the reforms in Ukrainian education system carried out in accordance with the requirements of the Convention on the Rights of the disabled people and present day needs.

Key words: *children with special educational needs; inclusive tendencies; inclusion; inclusive education.*

*Одержано редакцією 24.07.2016
Прийнято до публікації 28.07.2016*